

א תהלים

ספר ראשון

א א אשְׁרֵי הָאִישׁ

וּבִדְרֹךְ חֲטָאִים לֹא עָמַד

ב פִּי אִם בְּתוֹרַת יְהוָה חֲפָצוֹ

ג וְהָיָה

מסורה גדולה

וּבִדְרֹךְ ה' והאיש אשר הוא טהור ויעש הרע שנים בו אשרי האיש.
וחד אל תצאו השדה וּבִדְרֹךְ.
סימן סוף הפסוק' שלשלת הספרים אשר ירים ואשר יפיל אם יהיה בראש התיבה ירים למעלה כמות **לֹא יִשָּׁב** ואם יהיה הטעם באות השני מן התיבה וקודם לו שבא למעלה יהיה כמות וְיָמוּ סָלָה וּחֲשָׁאָר לַמַּטָּה.
וּבַתּוֹרָתוֹ ג' ב' מל' וחד חס' מפני אשר קטרטם אשרי האיש לא שמרו ברית אלהים.

תרגום תהלים

- א. ב. טוֹבִיָּה דַּגְבַּר דְּלֹא הִלִּיךְ בְּמִלְכַת רְשִׁיעִין וּבְאוֹרַח תְּיִיבִין לֹא קָם וּבִסְיעַת מְמִיקְנֵי לֹא אֶסְתַּחֲר: אֱלֹהִין בְּנִמוּסָא דִּי רְעוּתִיה וּבְאוֹרֵיתֶיהָ
- ג. מְרַנֵּן יַיָּמָם וְלַיְלָה: וְהוּוֹי כְּפֹאֵלָן דִּי נְצִיב עַל סוּפוּי מוּי

עין המסורה

א (א) אשרי – ד' בטעמא (מרכא וגעיה בראש פסוק): תה' א.א; ל.ב.ב; מ.ה; מ.ש' ח.לד. **בעצת** – ב': תה' א.א; עז' י.ג. **וּבִדְרֹךְ** – ד' (בי"ת בשואא): ב.מ' ט.יג; מ"א כ.ב.ג. (פעמיים); תה' א.א. וחד: וּבִדְרֹךְ (בי"ת בפתח) – יר' ו.כ.ה (הניסוח ה' במסורה הגדולה כולל את כל הניקודים). **עַמַּד** – ב' (בקמץ): יהו' י.יג; תה' א.א. **עַמַּד** – ג' (בקמץ/בלישנא): יהו' י.יג; ש"ב כ.י.ב; תה' א.א. **וּבַמּוֹשֵׁב** – ב': תה' א.א; ק.ל.ב. **יִשָּׁב** – ה' (בקמץ): ש"ב י.ט.ל.ה; יר' מ.ט.א; תה' א.א; כ.ט.י; ד.נ' ט.ט.ו. (**ב**) **וּבַתּוֹרָתוֹ** – ג', ב' מלא וחד חסר: יר' מ.ד.כ.ג; תה' א.ב; ע.ח.י.

רש"י

א (א) אשרי האיש – בעשרת לשונות זמר נאמר ספר זה: בניצוח, בנינון, במזמור, בשיר, בהלל, בתפלה, בברכה, בהודאה, באשרי, בהללויה – כנגד עשרה בני אדם שאמרוהו: אדם, מלכי צדק, אברהם, משה, דוד ושלמה; אסף ושלשה בני קרח (ראה שו"ט סב.א). חלוקין על ידותן (ראה קהיר ז.לט); יש אומרים: אדם היה, כמה שכתוב בדברי הימים (ראה דה"א טז.ח), ויש אומרים: אין ידותן שבספר זה אלא על שם הדתות והדינים של גזירות, שעברו עליו ועל ישראל (ראה שו"ט סב.א). **נאשרי האיש** – לישפלישמנץ בלעז; אישוריו ותהלותיו של אדם – אילו הן: **אשר לא הלך בעצת רשעים**; כי מתוך שלא הלך, **לא עמד**, ומתוך שלא עמד, **לא ישב**. **נלצים** – גאבורש בלעז. (**ב**) **כי אם בתורת יו' חפצו** – הא למדת, שמושב הלצים מביאו לידי ביטול תורה (ראה ע"ז י.ה.ב). **ובתורתו יהגה** – מתחלה היא נקראת **תורת יו'**, ומשמעל בה היא נקראת **תורתו** (ראה ע"ז יט.א). **יהגה** – כל לשון 'הגה' בלב הוא, כמה דאת אמר 'הגיון לבי' (תה' יט.טו); "לכך יהגה אימה" (יש' לג.ח); "כי שד יהגה לבם" (מש' כד.ב). (**ג**) **נשתול** – 'פלנדיץ' בלעז. **פלגי** – ר'יויאיש' בלעז. **ועלהו לא יבול** – אפילו הפסולת שבו לצורך הוא: שיחתן של תלמידי חכמים צריכה תלמוד (ראה ע"ז יט.ב).

ראב"ע

(פירוש נוסף של ראב"ע על שני הפרקים הראשונים ראה לאחר ההקדמה לפירוש האחר, לעיל ע' לח)

א (א–ב) אשרי האיש – קדמונינו ז"ל אמרו (שו"ט א.ז), כי **עמוד** קשה מן **הלך**, ו**ישב** קשה מכולם; אם כן היו ה**לִיצִים** רעים מ**חטאים**. ורבי משה הכהן פירש להפך, האמר כי טעם **לא עמד** – אפילו **לא עמד**. ולפי דעתו, כי מלת **רשעים** – הם שאינם עומדים על מתכונת אחד, כדרך "כיים נגרש כי השקט לא יוכל" (יש' נז.כ) וכן "ובכל אשר יפנה ירשיע" (ש"א יד.מו); "והוא ישיקט ומי ירשיע" (איוב לד.כט). ובעבור זה הזכיר עם **רשעים** – **הלך**, והוא המפתה ללכת בעצת אחר וּבִדְרֹךְ לא יִדְעָה. ומלת **חטאים** – קשה, ובעבור זה הזכיר **דֶרֶךְ**, כי הוא הרגיל ללכת בה. ומלת **ישב** – קשה ממנה. וככה דעת הקדמונים (שו"ט א.ז). ו**לצים** – מגזרת "כי המליץ בינותם" (בר' מב.כג). שהוא יגלה סוד ראובן לשמעון. וה**לצים** הם הפך הענוים: "אם ללצים הוא יליץ", ואחריו "ולענוים יתן חן" (מש' ג.לד) – והענוים הם הבישנים לדבר דבה ולתת דופי ולגלות סתרים. וב'קריית שמע' (רב' ו.ד–ט) ארבעה מתקבולות הגוף, והם: "בשבתך" וזהפך "בלכתך", כי הגע הפך הנה;

מסורה קטנה

אֲשֶׁר לֹא הִלֵךְ בְּעֵצַת רְשָׁעִים

וּבַמּוֹשֵׁב לְצִים לֹא יִשָּׁב:

וּבַתּוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמֵם וְלַיְלָה:

כְּעֵץ שְׁתוּל עַל־פְּלָגֵי מַיִם

תהלים

ועסק האדם ומעשהו, כמו "והודעת להם את הדרך ילכו בה" (שמ' יח.כ); "ויאחו צדיק דרכו" (איוב ז.ט); "מעשות דרכיך" (יש' נח.יג); "דרכי ספרתי" (תה' קיט.כו); והדומים להם.
ופירוש **לא עמד** – לא נתעכב ולא נשתדל עמדם ולא **עמד** בחברתם, כדי שלא ילמד ממעשיהם. ואמר: **ובמושב לצים לא ישב** – והלצים הם הערומים בדעת לרעה, ומתגאים ומדברים רעות על בני אדם, ונותנים דופי ומום בבני אדם ומגלים סוד זה לזה. והענין הוא לאנשים בטלים יושבי קרנות, ומפני זה אמר: **ובמושב לצים לא ישב**. והנה בשלשה אלה כל תכונות האדם: או הולך או עומד או יושב. והשכיבה בכלל ישיבה; ועוד, כי השכיבה – לישן ברוב, ובעוד האדם ישן לא יעשה לא טוב ולא רע. ובאמרו **אשרי האיש אשר לא הלך וכו'**, הרי הוא כאלו הזהירו שלא יעשה, כי הוא מאשר האדם שלא יעשה מעשיהם. ומזה שפירשו בו רבותינו ז"ל הוא מה שאמרו (ע"ז יח.ב; שו"ט א.ז); וכי מאחר **שלא הלך**, היכן עמד? ומאחר **שלא עמד**, היכן ישב? אלא לומר לך, שאם **הלך** – סופו לעמוד, ואם **עמד** – סופו לישב, ואם **ישב** – סופו לרוץ; ואם לץ, עליו הכתוב אומר "ולצת לכרך תשא" (מש' טי.ב). (**ב**) **כי אם בתורת יו' חפצו** – אמר: אם סר מדרך הרע ולא עשה טוב, הנה לא השלים מעשהו, ולא יאמרו עליו 'אשריו'; וכן אמר: "סור מרע ועשה טוב" (תה' לד.טו). ואע"פ שאמרו רבותינו ז"ל (שו"ט א.ז); ישב אדם ולא עשה עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, הם גם כן פרשו (שם); והוא שבא דבר עבירה לידו ונצל ממנה, שנאמר "סור מרע ועשה טוב" – סור מרע על מנת לעשות טוב; והם חשבו: מי שכבש יצרו – למעשה כאלו עשה מצוה, כיון שבאה לידו העבירה. וכן הוא אומר "אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו" (תה' קיט.ג). – אע"פ שלא פעלו עולה, צריך שילכו בדרכיו ויעשו מעשה טוב; וכן אמר "אשרי האיש אשר לא הלך" (לעיל.א); אלא מה יעשה? **בתורת יו' חפצו**. ובכלל ה'חפץ' – הלמוד והמעשה, כמו "עשות חפצוך" (יש' נח.יג); ולא ישכר המעשה מבלי הלמוד. **ובתורתו יהגה** – כפל **ובתורתו** כמנהג הלשון, כמו 'נח' – שלשה בפסוק אחד (בר' ו.ט), והמשה 'ישראל' בפסוק אחד (במ' תיט). ואחרים זולתם; כי כן דרך לשון עברי. ואמרו, כי הוא דרך צחות. ורבותינו ז"ל דרשו (ע"ז יט.א): כתחלה נקראת **תורת יו'**, ולבסוף, שנתעסק בה ולמד, נעשית **תורתו** ונקראת על שמו. ופירוש **יהגה** – בלבו, כמו "הגיון לבי לפניך" (תה' יט.טו); כי כבר זכר הלמוד והמעשה, ועתה זכר כונת לבו ומחשבתו, שיהיה היום הלילה מחשבתו על התורה ועל המצות, ולפי שצוה עליהם בכל מעשה אשר יעשה, כמו שאמר (מזנה אבות בייב): וכל מעשיך יהיו לשום שמים. ובדרש **אשרי א.י.ג.**) **והגה יומם ולילה** – שיתעסק בלמוד. ואמרו (שם.ז): וכי אפשר להגות **יומם ולילה**? מלאכתו ואומנותו מתי יעשה? אלא כל המקיים מצות תפלין, מעלה עליו הכתוב כאלו למד **יומם ולילה**; ומדום אמרו (שם): כל הקורא קרית שמע שחרית וערבית וכו'. ואנחנו נאמר דרך הפשט: אם נפרש **יהגה** בלמוד הפה, יהיה פירוש **יומם ולילה** – כל עת מן היום ומן הלילה שיהיה פנוי מעסקי מחיתו. (**ג**) **והיה כעץ שתול** – דמה האדם השוב לעץ **שתול על פלגי מים**, ואמר: האדם שיסור מרע ויעשה טוב (ע"פ תה' לד.טו), הנה הוא **כעץ שתול על פלגי מים** – שיהיה הוא שבע לעולם, כן הוא ישמח לעולם בחלקו, אם מעט ואם הרבה יאכל (ע"פ קה' ה.יא). ופירוש **פלגי מים** – שיבא פלג מים מזה הפאה ופלג מים מזה הפאה ויעברו תחתיו, ולעולם הוא עליהם. **אשר פרוי יתן בעתו** – כי העץ שהוא במקום צמא ויקוה למטר, לא יתן פרוי בעתו, אלא יתעכב ויאחר להוציא פרוי, מפני צמאונה; אבל העץ **השתול על פלגי מים**,

ר' ישעיה מטראני

א (א) אשרי האיש – מלה זאת אינה באה לעולם בלא יו"ד, אפילו ליחיד. והוא כמו יו"ד "אדוני הארץ" (בר' מב.ל); "בעליו עמו" (שמי' כבי.ז). (**ג**) **פלגי מים** – מקום שהמים מקובצים שם, בין באגם, בין בנהר, בין בתוך העננים, יקרא 'פלג', כמו "פלג אלהים מלא מים" (תה' טה.י); ומפני שנפלגים המים לנגרים קטנים, יקראו 'פלגים'.

ר' מנחם המאירי

א (א) ומעתה נתחיל בביאור הספר בעזר האל, ונאמר: **אשרי האיש אשר לא הלך וגו'** – כוונת המזמור לשבח מעלת החכמה, ושהיא תכלית שלמות האדם, ושראו להיות כל פעולותיו פונות אל זה התכלית הנכבד. ומלת **אשרי** היא מענין "ותומכיה מאורש" (מש' ג.יח); "אלון תרשה ותאשרני" (איוב כטי.א). והמלה נאמרת לעולם בלשון רבים: "אשריו" (מש' טז.כ), **אשריו**; "אשריך ישראל" (רב' לג.כט) – מפני שהיא מורה על קבוץ הַצְּלָחוֹת; שאין דרך לאשרו על הצלחת דבר אחד, אלא אם כן אותו דבר כולל הצלחות רבות. ויחס פְּעִינן שלש כתות, כל אחד בלשון מיוחד בפני עצמו, וכן ההדבקות בהם – יחס לכל אחד מןן לשון מיוחד, וכן באיכות

הנהגותיהם. והכתות הם: **רשעים** ו**חטאים** ו**לצים**; וקהיפק בהם הזוכר בלשון 'הליכה' ו'עמידה' ו'ישיבה'; והנהגותיהם הזוכרו בלשון 'עצה' ו**דרך** ו**מושב**. ורבותינו עליהם השלום שאלו (ע"ז יח.ב); וכי מאחר **שלא הלך**, מהיכן עמד? ואם **לא עמד**, מהיכן ישב? אלא מלמד, שאם הלך – סופו לעמוד, ואם עמד – סופו לישב. נראה, שההליכה אצלם היא הליכת הרגל, בלא שום עיכוב בעולם; והעמידה היא עכבה מועטת, כאדם שושהה שם בעמידה; והישיבה היא עכבה תמידית, כאדם שיושב עמדם, המתחבר עמדם התחברות גמשך. ונראה, שאין אצלם חילוק בין **רשעים** ל**חטאים** ו**ללצים**, שהכל ענין אחד וכפל הענין במלות שונות. וכן לא דקדקו בין 'עצה' ל**דרך** ו**מושב**; ולפי כונה זו – ודאי יפה פירשו, כי ההליכה עמדם והברתם תמיד, תביא לעמד בדרכם ולאחזו מדותיהם, עד שבטוף ישב במושבם, כמדותו כמורם, ומכל מקום נראה לי לפרש דרך אחרת, והוא, שההליכה אצלי יורה על אחיזה חזקה ומתמדת יותר מן העמידה, והעמידה יותר מן הישיבה, כמו שנבאר. והענין אצלי הוא, שלא כיון לשבח בזה מי שאינו רשע או מכעיס ומורד, שאין מן הראוי לומר: אשרי מי שאינו מין, או כופר, או רשע, או מכעיס! שאף ההמון והפחותים ימאנו וימאסו זה ויכירו פחיתותו. אבל הכוונה לשבח מי שפרש מרכיז העולם שרוב העולם בחרים בו ונמשכים אחריו, כדי ליחד לבבו והנהגותיו לתורה ולעבודת האל יתעלה. ו**רשעים** נאמר הנה על ההמיה אחרי הטרף והממון, מלשון "בכל אשר יפנה ירשיע" (ש"א יד.מו); "והוא ישיקט ומי ירשיע" (איוב לד.כט); "ולא ימלט רשע את בעליו" (קה' ח.ח); ובלעז 'ברוגיניץ'. ו**חטאים** נאמר על ההקְשֶׁךְ יותר מדאי אחר התאוות בכלתי צורך הכרחי להעמדת גופו, רק דרך הנאה ומוֹתֵר; וכמו שיחסו לשון זה על השגגות, כמו שאמרו (יומא לו.ב); עונות אלו הודונות, פשעים אלו המרדים, חטאים אלו השגגות. ואע"פ שהוא משתמש בהם בכונה ובחירה, הוא סבור, שמאזר שאין המעשה עבירה מזההרת, שלא יחטא בהשתמשו בענין דרך הנאה ומותר. ו**לצים** – הם אנשים פנויים מצד פחיתותם ושוללותם מכל חכמה או מידיעת מלאכה או ממון שיתעסקו בו, ומעבירים עתותיהם בהבל ובישיבת קרנות, קְדָרָךְ בענייני העולם ובפרטי בני האדם, זה בכה וזה בכה (ע"פ מ"א כב.ב); כמאמר החכם: הפחותים חסרין חסרין ויציאו בְּדָרָךְ על הנכבדים ממעלתם. ואין ספק, שכל המתבטל מן התורה ונמנע מלכת בדרכי עבודת האל, בזולת היותו מן הכופרים והמכעיסים, הוא מכח אחת מאלו הסיבות; או מצד המייתו אחר הממון והטרף והכבוד והניצוח והשררות, או מצד שלוח גופו לְהַקְשֶׁךְ אחר התענוגים וההנאות, או להיותו שאיף רוח ומתענג ביישיבת קרנות ועמידת השוקים והרהובות, לשמוע המתחדש ולספר בהבל העולם ולחפש אחר בני האדם בזמנו זה. יש שתבא מניעתם מצד אחת מאלו הסבות, יש שבאה מצד שתיים מהם, ויש שבאה מצד כלם. ואחר זה נראה, שלשון 'הליכה' לא נאמר על הליכת הרגל, אבל על אחיות הדרכים והנהגות לגמרי, כדרך "הולכת בדרכיו" (רב' כח.ט); "וילך בדרך ירבעם בן נבט" (ראה מ"א טז.כו), ומצאנו 'הליכה בעצה' – "ילכו במוצעאותיהם" (תה' פ.א.יג), ומצד היות מלת **רשעים** נאמרת הנה על הסוחרים והמתעמלים בהרוחת הממון; המשך בן מלת 'עצה', כי לא דבר ריק הוא (ע"פ דב' לב.מו), אבל נעשה בהנהגה ובמתון ובעצה נכונה. ושפח מי שלא אחז דרכיהם לגמרי עד שימנה מהם, אלא שהשתדל בטרף עצמו וביתו עד שיעבור עתו דרך כבוד, עד פה יבא ולא יוסיף (ע"פ איוב לח.יא), לבעבור יתן לנפשו חוקה, ולא ששליכנה אחרי גוה ולא יתנהג שפחה בחרפה (ע"פ וי' ט.כ) להמייית רוב ממון ועושו ונכסיהם. ואמר אחר כן: **וּבִדְרֹךְ חטאים לא עמד** – כלומר: בהנהגת הנמשכים אחר יצרם ורודפים אחר התאוות והתענוגים **לא עמד** – לא נתעכב; מלת **עמד** – מלשון 'למען יעמדו ימים רבים' (יר' לבי.ד). ושפָּחוּ בזה שלא נתעכב בהנהגה זו

עד שיקשך אחריה דרך הנאה ומותר, אבל יקח ממנה הראוי לפי הצורך ההכרחי לבד. ואמר אחר כך **שבומושב לצים**, והוא שאין צורך לאדם בהנהגתם, **לא ישב** כלל, כלומר: אין צריך לומר שלא אחז דרכיהם ושלא נמשך אחריהם, אלא לא נתן נפשו להושיב עצמו ביניהם כלל, אפילו דרך עראי. (**ב**) ואמר אחר כן: **כי אם בתורת יו' חפצו** – ללמוד אותה ולהתעסק במצותיה. ו**בתורתו יהגה יומם ולילה** – רוצה לומר, שישקוד על למודה תמיד. ודרשו רבותינו ז"ל (ע"ז יט.א); בתחלה נקראת **תורת יו'**, ולבסוף נקראת על שמו. וראיה לדבריהם, שאלו היתה מלת **ובתורתו** חוזרת על האל, היה לו לומר: יבדתו; כמנהג כפל ענין במלות שונות; אבל אחר שאמר: **בתורת יו'**, וחזר ואמר: **ובתורתו** – נראה שאמרה על עצמו. ואם כן יהיה הפירוש: **כי אם בתורת יו' חפצו** – ללמוד אותה, ואחר שיעדה, שנקראת **תורתו**, **יהגה** בה **יומם ולילה**. והענין, שיהא פורש מרכיז העולם, וישים כל כוונותיו לעולם בתורה, בכלליה ובפרטיה וסודותיה וסתריה. (**ג**) ואז יהיה **כעץ שתול על פלגי מים** – רוצה לומר: סמוך ל**פלגי מים**, כדרך "ועליו משה מנשה" (במ' ב.כ), והדמיון הוא, שכמו שהעץ הנטוע סמוך למים, שלא יפסק לחותו, כן הוא – לא תשתכח תורתו.

^[1]

